

УДК 341.1.342

О.М. Охотнікова

Доцент кафедри конституційного та адміністративного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат юридичних наук

М.М. Єфименко

Магістр Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано сучасний стан вітчизняного законодавства, яке регулює інноваційну діяльність, розглянуто зарубіжний досвід у сфері інноваційної політики. Запропоновано здійснити кодифікацію деяких актів та прийняти Інноваційний кодекс України.

Ключові слова: інноваційна діяльність, державне регулювання, законодавче забезпечення інноваційного розвитку, інноваційна політика

Прогрес будь-якої держави сьогодні нерозривно пов'язаний з інноваційним розвитком суспільства. Якщо раніше країна могла впевнено утримувати позиції на зовнішніх ринках за рахунок дешевої робочої сили та сировинних матеріалів, то нині через посилення конкуренції на світовому ринку дедалі більшого значення набуває нестандартний науково-технічний напрям розвитку держави.

Інноваційний розвиток став орієнтиром для впровадження новітніх науково-технологічних здобутків суспільства. Також не є новиною, що дедалі більше підприємств усіх форм власності, різноманітних установ та організацій застосовують у своїй діяльності прогресивні досягнення науки і техніки.

Однак на тлі передових цілей виникають і проблеми, подолання яких є необхідною умовою для становлення та реалізації інноваційної моделі розвитку держави. Однією з таких проблем стала велика кількість нормативно-правових актів, що регламентують інноваційну діяльність, оскільки це заважає суб'єктам чітко визначити порядок, етапи та можливі способи інноваційної діяльності, що перешкоджає ефективному функціонуванню інноваційної моделі розвитку держави.

Головною постаттю серед засновників інноваційних теорій економічного розвитку, безперечно, є австрійський економіст Й. Шумпетер. Ще в 1930-ті роки він увів поняття інновації, трактуючи його як “нову комбінацію”, зміну з метою впровадження й використання нових виробничих і транспортних засобів, ринків та форм організації промисловості [2]. Згодом поняття “нова комбінація” було замінено на термін “інновація”, що нині став науковою категорією. Й. Шумпетер розглядав інновації не просто як нововведення, а як основну функцію виробництва. Разом з багатьма іншими зарубіжними вченими у своїх працях значну увагу він приділяв питанням розроблення якісно нових методів інноваційного розвитку.

Дослідження проблем інноваційного розвитку економіки, обґрунтування його стратегій та перспектив знайшли відображення у працях М. Пашути, М. Тугана-Барановського, Л. Федулової, Ю. Шкворця [3], В. Яцківа [2], які визначили роль інноваційної системи у розвитку національної економіки, проаналізували окремі її компоненти, запропонували заходи державної інноваційної політики як складової національної інвестиційної стратегії. О. Волков та М. Денисенко розглянули сучасний інноваційний потенціал та систему управління інноваціями на різних рівнях [1]. Так, М. Денисенко досліджує сутність поняття інновацій на основі вивчення визначень, наведених у працях інших вчених та у законодавстві, і зауважує, що сутність інновацій у проаналізованому матеріалі пов'язана лише із засобами виробництва або технологічними процесами, що є необхідною, але недостатньою умовою спрямування та ефективного використання всього інвестиційного потоку ресурсів. Із таким висновком можна погодитись, оскільки для розкриття сутності поняття інновацій, а також формування основ інноваційного розвитку країни використання двох названих вище аспектів не достатньо. Але разом із цим необхідно під якісно новим кутом зору розглядати не лише законодавче обґрунтування категоріального апарату інноваційної діяльності та шляхів його вдосконалення, а й загальний стан законодавчого, фінансового та організаційного поля інноваційної діяльності. Тому постає питання систематизації правового підґрунтя інноваційної діяльності, вдосконалення її фінансового спектра, а також упровадження успішного світового досвіду в організаційній сфері інноваційної діяльності.

У зв'язку з наявністю значної кількості нормативних актів, що регулюють порядок реалізації інноваційної діяльності в нашій державі, потреба створення єдиного кодифікованого нормативного акта є досить актуальною. З огляду на це доцільно стисло проаналізувати законодавчі акти з метою визначення переваг та окреслення перспектив їх подальшої кодифікації.

Нормативно-правове регулювання сфери інновацій здійснюють Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 13 грудня

1991 р., наказ Державного комітету статистики України від 1 жовтня 2008 р. № 361 “Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-інновація”, Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” від 11 липня 2001 р., постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2010 р. № 356 “Про Державне агентство з інвестицій та розвитку”, Закони України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” від 16 липня 1999 р., “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р., “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. та ін.

У наведених нормативних актах закріплено основні положення державної політики у сфері інноваційної діяльності, поняття, якими керуються суб’єкти цієї діяльності та відповідні органи, що реалізують інноваційну політику, а також безпосередньо встановлено компетенцію органів державного управління інноваційною діяльністю. Однак у цих документах немає комплексного визначення загальних напрямів державної політики в інноваційній сфері, правового механізму здійснення суб’єктами інноваційної діяльності та не впорядковано законодавче і правове підґрунтя реалізації державної політики інноваційного розвитку суб’єктами інноваційної діяльності та суб’єктами владних повноважень.

Питання про необхідність прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акта у сфері інновацій постало в українському законодавстві вже давно, хоча його так і не було втілено на практиці.

Для кращого усвідомлення нагальної потреби ухвалення Інноваційного кодексу України слід розглянути передумови розроблення і систематизації законодавчої бази у сфері інновацій. Зокрема, дуже важливо врегулювати питання про надання податкових і митних пільг технологічним паркам та вільним економічним зонам. На нашу думку, такі преференції слід залишити лише для невеликої кількості проектів національного масштабу, які здійснюють принципово позитивний вплив на економіку країни. При цьому механізми державної підтримки інноваційної діяльності має бути істотно спрощено у формальній частині, з обов’язковим залученням до цієї процедури представників ринку високі технологій.

Наступним напрямом інноваційної діяльності, який потрібно належним чином врегулювати, є так звані масові інновації, що у розвинених країнах охоплюють 90 % загальних обсягів високотехнологічного бізнесу. Такий вид діяльності у формі наукових парків не потребує надання жодних пільг із боку держави і ґрунтується виключно на поєднанні інтересів органічно нероздільних груп учасників. Це високотехнологічні компанії, що конкурують на внутрішньому і зовнішньому ринках, конкурентоспроможні наукові групи, які забезпечують ці компанії постійним потоком ноу-хау, факультети і кафедри університетів, котрі готують для них якісні кадри, інвестиційні фонди, що підживлюють інноваційний процес, бізнес-структури, які виводять інноваційну продукцію на ринки. Держава лише встановлює правила такої діяльності у вигляді законів та нормативних актів і контролює їх виконання. Інша система зв’язків виникає між органами місцевої влади та інноваційними середовищами, в яких відбувається масова інноваційна діяльність. Оскільки, на відміну від технологічних парків, такі середовища є регіонально орієнтованими, вони створюють додаткові інтелектуально “наповнені”

робочі місця саме для конкретного регіону і залучають у нього інвестиції. Тому місцева влада зацікавлена у тісній співпраці з науковими парками, стаючи співзасновником цих інноваційних середовищ, беручи участь в управлінні ними, виділяючи їм необхідні приміщення [4].

Розглянуті напрями інноваційної діяльності найвигідніші для держави та ефективно сприятимуть її інноваційному розвитку. Але будь-які напрями, програми, стандарти потрібно законодавчо закріпити, оскільки за відсутності такого закріплення вони не матимуть жодного впливу, значення та сили у застосуванні. Саме тому в Україні необхідно здійснити низку заходів із систематизації чинного законодавства, а також з урахуванням розвитку інноваційної сфери врегулювати перспективні напрями інноваційної політики та прийняти єдиний кодифікований акт.

Отже, для формування єдиного законодавчого поля інноваційної діяльності потрібно внести доповнення до ухвалених раніше понад ста відповідних законодавчих актів і нормативних документів та узгодити їх.

Однак перш ніж розробляти і приймати власний нормативний документ (Інноваційний кодекс), варто звернутися до зарубіжного досвіду у сфері інноваційної політики.

Так, регулювання науково-дослідницької та винахідницької діяльності в Австрійській Республіці було трансформовано в національну інноваційну політику прийняттям федерального закону “Про сприяння розвитку наукових досліджень” від 25 жовтня 1967 р. На підставі цього закону було створено Фонд сприяння дослідженням у виробничій сфері та Фонд сприяння науково-дослідницькій діяльності”, котрі до середини 1990-х років залишалися основними центрами, що координували реалізацію інноваційної політики Австрії. Прийнятим у 2002 р. “Законом про університети” було створено правові передумови і знято перешкоди для залучення студентів та персоналу вищих навчальних закладів до виконання практичних проектів в інноваційній сфері.

Австрійська держава приділяє велику увагу і надає фінансову підтримку розвитку інноваційної політики. У 1997 р. уряд Австрії поставив за мету збільшити державні інвестиції в інноваційну галузь з 1,7 % ВВП у зазначеному році до 2,5 % ВВП до 2010 р. Тому у 2008 р. в інноваційну сферу було інвестовано 6,3 млрд євро, з яких 36 % становили державні субвенції, 43 — внески підприємницького сектору країни і 20 % — замовлення з-за кордону, переважно дочірнім підприємствам іноземних фірм, що працюють в Австрії.

На базі згаданих вище австрійських інноваційних фондів було утворено Національну раду з питань наукових досліджень і розвитку технологій та Національний фонд наукових досліджень, технологій і розвитку. У 2002 р. ця рада опублікувала перелік основних завдань у сфері інноваційної політики на наступне десятиліття з урахуванням потреб виробничого та дослідницького секторів країни, а також вимог загальноєвропейської інноваційної політики в рамках Болонського процесу, зокрема:

— посилення взаємодії та коопераційних зв'язків між виробництвом і науково-дослідницькою сферою;

— концентрація основних ресурсів на наукових розробках у галузі нанотехнологій, інформаційних і комунікаційних технологій, транспорту та космічних досліджень;

- подолання недоліків у впровадженні високих технологій у промисловій сфері;
- посилення інноваційної складової в діяльності малих і середніх підприємств;
- ефективніше використання людських ресурсів, посилення інтеграції фахівців-жінок в інноваційну та високотехнологічну сферу;
- вироблення чіткої стратегії реалізації національних австрійських пріоритетів з урахуванням розвитку загальноєвропейського дослідницького простору;
- введення інноваційної діяльності до першочергових державних пріоритетів.

Отже, попри те, що Австрійська Республіка не має єдиного кодифікованого акта у царині інноваційної політики, наявність кількох основних нормативних документів у цій галузі та значна й ефективна підтримка з боку держави і приватного сектору сприяють стрімкому розвитку інноваційної сфери країни, що дає Австрії можливість увійти до кола лідерів у розвитку передових технологій та інновацій.

Для Королівства Бельгії у контексті динамізації й глобалізації світових економічних процесів та посилення міжнародної конкуренції інноваційна та науково-дослідницька діяльність стає важливим предметом політичних обговорень і набуває пріоритетного значення на шляху до зміцнення конкурентоспроможності країни. Стратегічне завдання, визначене бельгійським урядом, полягає в тому, щоб збільшити видатки на розвиток інноваційно-дослідницького сектору і забезпечити досягнення цим показником 3 % ВВП до 2012 р., причому 2 % має фінансувати приватний сектор, а 1 % — державний. Нині на розвиток інноваційної сфери витрачається 1,9 % ВВП. Частка приватних підприємств у фінансуванні науково-дослідницької діяльності становить 69,2 %, держави — 21,7 %.

Нещодавно було прийнято Сьому рамкову програму ЄС з наукових досліджень і технологічного розвитку, покликану втілити на практиці отримані результати, забезпечивши створення нових товарів та послуг. Учасниками програми можуть стати як підприємства, так і науково-дослідні інститути, університети, торгові палати. Вона складається з чотирьох підпрограм:

- “Співпраця” (32,36 млн євро), головна мета якої — стимулювати міжнародну співпрацю між промисловим сектором та дослідницькими установами (університетами) в таких галузях, як охорона здоров’я, сільське господарство та біотехнології, IT- та нанотехнології, енергетика, охорона навколишнього середовища та ін.;

- “Ідеї” (7,46 млн євро), спрямована на підтримку європейських дослідницьких груп, що здійснюють наукові пошуки у багатьох галузях;

- “Персонал” (4,728 млн євро), яка підтримує мобільність та кар’єрне зростання вчених-дослідників, зокрема через втілення програми “Марія Кюрі”;

- “Потенціал” (4,217 млн євро), що підтримує наукові заклади та сприяє створенню необхідної інфраструктури в усіх галузях науки і техніки.

Бельгія також бере активну участь у реалізації європейської програми “EUREKA”, яка покликана посилити співпрацю у промисловому секторі між підприємствами та дослідницькими центрами. Вона надає допо-

могу в підготовці документів, пошуку торгових партнерів, отриманні державного та приватного фінансування за рахунок інвестиційних фондів із ризиковим капіталом.

Таким чином, прийняття ефективної рамкової програми, яка поєднала нормативний та організаційний аспекти реалізації інноваційної й дослідницької діяльності, а також стабільна підтримка державного і приватного секторів дало змогу Бельгії не лише підвищити свою конкурентоспроможність на світовому ринку передових технологій, а й якісно розвинути інноваційну сферу в цілому.

Головним документом з імплементації політики Королівства Данії у галузі інновацій є Національна програма розвитку інноваційної діяльності “Innovation Denmark 2007—2015”. Головним завданням програми є надання консультативної допомоги уряду Данії щодо поширення нових знань, технологій та інноваційної політики, а також реалізація інноваційної політики у співпраці з Данським агентством із питань науки, технологій та інновацій для досягнення максимального економічного ефекту від інноваційної діяльності.

Окрім зазначених рамкових документів у країні прийнято низку законодавчих актів у галузі інновацій, котрі покликані сприяти налагодженню співробітництва між державними та приватними інституціями, забезпечувати передачу технологій та комерціалізацію результатів досліджень. Задля досягнення поставлених цілей у 2002 р. парламентом Данії було ухвалено закон “Про технології та інновації”, що має на меті забезпечити розвиток співпраці між приватними компаніями та державними дослідними установами, а також надання підтримки інноваційним компаніям за допомогою різноманітних видів фінансування, у тому числі позик. Питання інтелектуальної власності регулює закон “Про винаходи в державних дослідних установах” 1999 р. Метою прийняття цього законодавчого акта було запровадження комерціалізації результатів досліджень, проведених у державних дослідних установах. Відповідно до згаданого закону дослідна установа, в якій було здійснено винахід, має право залишити за собою право на його використання, але в такому випадку зобов’язана застосовувати винахід з комерційною метою. Закон “Про передачу технологій у державних дослідних установах” 2004 р. дозволяє цим інституціям створювати одне державне акціонерне товариство з обмеженою відповідальністю та володіти ним і бути співвласником однієї або більше таких компаній, створених іншими державними дослідними установами [5].

Отже, незважаючи на те, що жодна із зазначених зарубіжних країн не має власного єдиного кодифікованого акта у сфері інновацій, у кожній з них є ефективний та комплексний основний рамковий документ, який поєднує організаційну, фінансову та правову основи реалізації інноваційної діяльності в країні й на якому базуються всі похідні від нього закони та інші нормативні акти у цій галузі (він може називатися по-різному: стратегія, програма тощо).

З огляду на зарубіжний досвід та стан законодавчої бази України ми пропонуємо систематизувати вітчизняні нормативні акти у сфері інновацій, розробити і прийняти Інноваційний кодекс України, ухвалення якого передбачає досягнення позитивних результатів. По-перше, буде створено можливості для первинного накопичення інноваційно-полі-

тичного капіталу. По-друге, буде сформовано основні напрями інноваційної політики, що забезпечить потрібні зміни в інноваційній свідомості суспільства, ділової й політичної еліти. Тому саме прийняття Інноваційного кодексу завершить процес створення інноваційної моделі суспільства. Також важливими є впровадження інноваційної ідеології та активізація національного соціокультурного ресурсу.

Україні варто не лише використовувати досвід зарубіжних країн у нормативному аспекті (створення єдиного нормативного акта), а й запозичувати позитивні напрацювання цих країн в організаційній та фінансовій сферах. Так, доцільним для нашої держави стане застосування диференційованого фінансування галузі інновацій та науково-дослідної діяльності через залучення приватного сектору, а потім і перекладення частини фінансового тягаря з державних інституцій на нього. Цей спосіб фінансування, як показує зарубіжний досвід, дасть змогу ефективно й безперервно отримувати кошти на розроблення передових технологій та науково-дослідницьку діяльність, а також не позбавить державу можливості контролювати інноваційну сферу. Підкреслимо, що Україна не зобов'язана сліпо копіювати чужі моделі розвитку, запозичувати чужі зразки, але має раціонально використовувати позитивні здобутки зарубіжних країн.

Заслужовує на увагу такий напрям розвитку інноваційної сфери, як комерціалізація наукових розробок, тобто заснування комерційних центрів зі створення інноваційних продуктів на базі державних науково-дослідних установ та наукових інституцій приватного сектору. Такий підхід забезпечить стрімке та ефективне впровадження результатів наукової діяльності у практику, а також швидше отримання прибутку від них. Це уможливить повернення витрат на наукові дослідження через короткий проміжок часу, а також залучення коштів для створення нових інноваційних продуктів. Зазначений напрям інноваційної діяльності ефективно працює у таких країнах, як Австрія, США, Швеція. Врахувавши їхній позитивний досвід, Україна зможе створювати та вдосконалювати якісні наукові розробки і розширювати сферу інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Амоша А.И.* Методология оценки эффективности инноваций в угольном производстве / А.И. Амоша, А.И. Кабанов, В.Е. Нейенбург, Ю.З. Драчук. — Донецк : ИЭП НАН Украины, 2010. — 250 с.
2. *Гець В.М.* Інноваційні перспективи України / В.М. Гець, В.П. Семиноженко. — Х. : Константа, 2008. — 272 с.
3. *Жалило Я.А.* Щодо чинників впливу на інноваційну поведінку підприємницьких структур в Україні / Я.А. Жалило // Прометей : регіон. зб. наук. праць з економіки. — 2010. — № 3 (21). — С. 82—86.
4. *Згуровський М.* Точка біфуркації для України / М. Згуровський // Дзеркало тижня. — 2007. — 22 грудня.
5. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети // Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізації викликів : матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді України 17 червня 2009 р. — К. : Парлам. вид-во, 2009. — С. 335—520.
6. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Урядовий кур'єр. — 2002. — 7 серпня.

Охотникова Е.Н., Ефименко М.М. *Основные направления инновационного развития Украины: состояние и перспективы.*

В статье проанализировано современное состояние отечественного законодательства, регулирующего инновационную деятельность, рассмотрен зарубежный опыт в сфере инновационной политики. Предлагается осуществить кодификацию некоторых актов и принять Инновационный кодекс Украины.

Ключевые слова: инновационная деятельность, государственное регулирование, законодательное обеспечение инновационного развития, инновационная политика

Ohotnikova O.M., Yefymenko M.M. *Main areas of innovative development of Ukraine: the state and prospects.*

The article analyzes the current state laws regulating the field of innovation. Based on international experience and review of the regulatory framework, proposed to the codification of such acts and the adoption of the Innovation Code of Ukraine.

Keywords: innovation activities, government regulation, legislative support innovation development, innovation policy.